

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології та журналістики
Кафедра англійської філології та світової літератури
імені професора Олега Мішукова

СПОСОБИ ВІДТВОРЕННЯ ПАСИВНОГО СТАНУ
АНГЛІЙСЬКОГО ДІЄСЛОВА В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ В.С. МОЕМА «МІСЯЦЬ І МІДЯКИ»
ТА «НА ЖАЛІ БРИТВИ»)

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: здобувач 08-202М групи
Спеціальності 035. Філологія
Спеціалізації 035.041 германські
мови та літератури (переклад
включно), перша-англійська
Освітньо-професійної програми
«Філологія (германські мови та
літератури (переклад включно))»
Мельничук Андрій Андрійович

Керівник кандидат педагогічних
наук, доцент Кіщенко Юлія
Володимирівна

Рецензент: Пономаренко Л.В,
начальниця Центру міжнародного
співробітництва Херсонської
Торгово-промислової палати,
стейкхолдерка ОП

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. Характеристика пасивних синтаксичних конструкцій в англійській та українській мовах.....	6
1.1. Діахронічний та синхронічний аналіз категорії пасивності в англійській мові.....	6
1.2. Пасивні синтаксичні конструкції в українській мові.....	13
РОЗДІЛ 2. Перекладацькі трансформації як міжмовні перетворення.....	18
2.1. Перекладацькі трансформації як прийоми перекладу.....	18
2.2. Лексичні трансформації як різновид перекладацьких перетворень.....	23
2.3. Граматичні трансформації як засіб досягнення адекватності в перекладі	32
2.4. Критичний аналіз способів відтворення пасивного стану в українському перекладі «На жалі бритви» та «Місяць і мідяки».....	37
ВИСНОВКИ	44
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	46

ВСТУП

Кваліфікаційна робота присвячена вивченню засобів вираження пасивних синтаксичних конструкцій в англійській та українській мовах, дослідженню їх діахронічного розвитку і особливостей відтворення в мові перекладу.

Актуальність теми дослідження зумовлена лінгвістичною та культурною специфікою об'єкту та предмету дослідження. Пасивні синтаксичні конструкції спрямовують увагу читача на дію, що виконується, залишаючи виконавця на периферії сприйняття. Такий спосіб подання інформації зумовлює емоційну стилістику та культурне забарвлення вихідного тексту на мові оригіналу, яку необхідно зберегти і відтворити в тексті перекладу. Збереження мовних і стилістичних особливостей тексту-оригіналу при його перекладі українською мовою вимагає застосування відповідних перекладацьких прийомів, які спрямовані на дотримання вимог щодо адекватності та еквівалентності перекладу.

Питання українсько-англійського перекладу пасивних конструкцій висвітлювалося в наукових працях таких лінгвістів і перекладознавців, як Бегма Ю.О., Бондаренко С.О., Дячук Н., Хорошун О., Корунець І.Р., Науменко Л. П., Гордєєва А. Й., Поліщук Л., Пушкар Т., Пріщенко К. В., Сіняговська І. Ю. Значний інтерес, теоретична і практична цінність зазначеної проблеми, а також недостатня кількість узагальнювальних наукових праць, які би базувалися на дослідженні конкретних художніх творів, зумовили вибір теми нашого магістерського дослідження – **«Способи відтворення пасивного стану англійського дієслова в українському перекладі (на матеріалі романів В.С. Моема «Місяць і Мідяки» та «На жалі бритви»)»**.

Об'єктом дослідження виступає категорія пасивного стану дієслова в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є перекладацькі трансформації, що застосовуються при відтворенні англійськомовних пасивних синтаксичних конструкцій в українському перекладі.

Мета кваліфікаційної роботи передбачає детальний аналіз способів відтворення англійськомовних синтаксем на позначення пасивного стану засобами української мови. Визначена мета дослідження окреслює низку **завдань** до вирішення:

- дослідити категорію пасивного стану та засоби його мовної репрезентації в англійській та українській мовах;
- схарактеризувати та надати визначення терміну «перекладацька трансформація»;
- окреслити лексичні та граматичні трансформації, що застосовуються для відтворення англійських пасивних синтаксичних конструкцій в українській мові;
- проаналізувати перекладацькі трансформації, реалізовані в українському перекладі романів С. Моема «Місяці і мідяки» та «На жалі бритви».

У процесі роботи над дослідженням були застосовані загальнонаукові та спеціальні **методи**. Метод суцільної вибірки використовувався для формування джерельної бази дослідження шляхом виокремлення пасивних синтаксичних конструкцій з текстів романів та їх відповідників в текстах українських перекладів. Інформаційно-пошуковий метод було застосовано під час напрацювання теоретичної бази досліджуваної теми. За допомогою методу дискурсивного аналізу вивчалися лінгвостилістичні особливості вихідних пасивних конструкцій та шляхи їх відтворення в українських текстах перекладу. Для систематизації результатів кваліфікаційної роботи було використано метод узагальнення.

Матеріалом дослідження слугували англійськомовні пасивні синтаксичні конструкції та їх українські відповідники. Картотека

ілюстративного матеріалу була створена шляхом суцільної вибірки на матеріалі романів С. Моема «The Moon and Sixpence» та «Razor's Edge» та їх українських перекладів, виконаних А. Муляром, О. Мокровольським та О. Жовніром.

Теоретичне значення роботи полягає в тому, що отримані результати дослідження розширюють знання щодо використання лексико-граматичних трансформацій при відтворенні англійськомовних пасивних синтаксичних конструкцій української мови.

Практична цінність отриманих результатів обґрунтовується доцільністю їх використання під час викладання дисциплін перекладацького циклу та написання наукових статей.

Апробація результатів дослідження. Теоретичне підґрунтя дослідження було оприлюднено на XV Всеукраїнській студентській науково-практичній конференції «Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі» (4-5 квітня 2024 р., Херсон-Хмельницький) та висвітлено в авторській статті «Способи відтворення пасивного стану англійського дієслова в українському перекладі: теоретичний аспект» [34].

Кваліфікаційну роботу виконано відповідно до науково-дослідної теми кафедри «Лінгвокогнітивні, лінгвокультурологічні, наратологічні та перекладознавчі аспекти дослідження художніх та нехудожніх типів текстів», державний реєстраційний № 0123U103801.

Структурно робота складається з обов'язкових елементів: вступ, теоретична та практична частина, висновки дослідження та список використаних теоретичних та практичних джерел.

РОЗДІЛ 1

ХАРАКТЕРИСТИКА ПАСИВНИХ СИНТАКСИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

1.1. Діахронічний та синхронічний аналіз категорії пасивності в англійській мові

Мова є багаторівневою системою, одиниці якої упорядковані синтагматичними та парадигматичними відношеннями. Описати мовну систему видається можливим шляхом аналізу семантичних, структурних, прагматичних та комунікативних особливостей усіх її компонентів, які віддзеркалюють семантичну, категорійну, формальну та функціональну сфери [18, с. 13]. Семантична сфера включає питання співвідношення значень, до кола питань категорійної сфери належать зв'язки між елементами у межах однієї категорії, до формальної сфери слід віднести питання формальної репрезентації мовних одиниць, особливості функціонування мовних одиниць різних рівнів становлять каркас функціональної сфери. Власне, на думку А.П. Загнітка категорійні відношення є найскладнішими [там само]. Типологічні характеристики мовних явищ дозволяють розподілити їх за відповідними категоріями.

Як зазначає О. Лещенко диференціація та аналіз категорії стану є дещо ускладненими через визначення сутнісної природи цієї граматичної категорії, оскільки різні вчені визначають її по-різному, чи-то як граматичну, чи-то як лексико-граматичну, чи-то як класифікаційну дієслівну категорію. Різні граматичні школи потрактовують категорію стану у різний спосіб. Відтак, на думку перших, категорія стану відбиває відношення між дією, що виражається дієслівною одиницею, та суб'єктом дії. Представники другого напрямку розуміють категорію стану як таку, що виражає відношення між суб'єктом та об'єктом дії.

Граматисти третього напрямку визначають категорію стану з точки зору відношення виконуваної дії до суб'єкта (агенса) та об'єкта (пацієнса) дії [42, с. 40].

Дискусійним наразі залишається питання кількості станів, що виокремлюють науковці. В англійській мові переважна більшість дослідників виділяють пасивний та активний стани. Проте існує концепція, згідно з якою, виокремлюють третій стан, а саме зворотній, який поділяється на власно-зворотній та середньо-зворотній [там само].

З діахронічної точки зору, Ю.О. Жлуктенко, Т.А. Яворська зазначають, що в англійській мові сформувалися активний, пасивний та середній стан або медіум, рефлексив чи власне зворотній. Активний стан позначає дію, яка виконується суб'єктом, тобто є агентом дії. Коли суб'єкт зазнає дію, що спричинена стороннім фактором, у мові експлікується пасивна конструкція. Середній стан виражає відношення, коли суб'єкт перетворюється на об'єкт власної дії [16, с. 87].

Давньогерманські мови, зокрема готська, мали опозитивну пару активний стан та медіопасив, проте процес формування такої опозитивної пари був довготривалим. Семантика медіопасиву полягає у комбінуванні значень, що виражають середній та пасивний стани. У готській мові медіопасив позначає дію, що спрямована на суб'єкта або дію, що виконується суб'єктом і спрямована на нього самого, а також може надавати характеристику суб'єкту через предмет, що не називається. Медіопасив виражався в готській мові, окрім флективних форм, ще й слабкими дієсловами четвертого класу та дієслівними конструкціями, що складаються з дієслів *wisan* (бути) та *wairþan* (ставати) та дієприкметником минулого часу [14, с. 171].

У давньоанглійській мові на позначення пасивного стану функціонувала подібна синтаксична конструкція, що складалася з дієслів *wesan* (бути) та *weorðan* (ставати) разом з дієприкметником минулого часу. Хоча обидні конструкції зафіксовані у пам'ятках

давньоанглійської літератури, частота їх вживання є відмінною. Умовно літературні пам'ятки давньоанглійської літератури діляться на дві групи, перша поділяє типологічну схожість з давньоісландським епосом. У пам'ятках цієї групи («Беовульф», «Беда», закони короля Альфреда) зареєстровано чисельна перевага конструкцій саме з дієслівною одиницею *wesan*, конструкції з *weorðan* є мало чисельними і мають статус можливих, хоча і не вживаних [12, с. 153].

Друга група літературних пам'яток, яка переважно складається з перекладних текстів («Боеций» Альфреда, творів Ельфрика, перекладів євангелій), демонструє схожість до подібних моделей готської мови та синтаксичних моделей, що зустрічаються у літературних пам'ятках давньовірхньонімецької та давньосаксонської мов. Дослідники засвідчують, що обидві конструкції вживаються паралельно, проте конструкція з *wesan* так само чисельно переважає [там само, с. 153-154].

Індивідуальною особливістю давньоанглійської мови М.М. Гухман вважає синтаксичну конструкцію з дієсловом *bēon*, яка є аналогічною за значенням до синтаксичної конструкції з *weorðan*. У процесі розвитку англійської мови обидві зазначені конструкції продемонстрували свою малопродуктивність і з часом були витіснені дієслівною одиницею *wesan*.

У свою чергу С.І. Потапенко виділяє синтаксичні конструкції, що складаються з допоміжних дієслів *bēon/weorðan* та дієприкметника минулого часу перехідного дієслова, як такі, що використовувалися на позначення інактивності суб'єкта у давньоанглійський період. Причому форми дієслівної одиниці *weorðan* мали чітко виражене значення пасивного стану, у той час як форми *bēon* поєднували значення пасивності та стану [62, с. 70].

Дж. Алджіо зауважує, що у давньоанглійський період існував ще один спосіб вираження дії, яку виконують над суб'єктом. Альтернативним варіантом до сучасного пасивного стану було

використання неозначеного займенника *man* у значенні «один», як-от у прикладі “*Hine man hēng*” = “*Him one hanged*” = “*He was hanged*” [51, с. 106].

Ю.П. Костюченко у своїй праці зазначає, що в середньоанглійський період пасивні конструкції набувають широкого вжитку і підкреслює вживаність обох типів синтаксичних конструкцій, а саме *wesan/weoðran* + *Participle II*. До прикладу дослідник наводить такі речення: “*bær wearþ se cyning ofslegen*” – “*there the king was killed*” та “*hym was brought a sop of wyn*” – “*to him was brought a sop of wine*” [24, с. 248, 253]. У першому випадку синтаксична конструкція оформлюється у пасивну структуру за зразком «Subject + be + Participle II». У середньоанглійському періоді у другому прикладі непрямий додаток, виражений займенником чоловічого роду третьої особи однини в об’єктному відмінку, хоча і стоїть у препозиції до присудка, але не є підметом. З еволюцією мови зазначена конструкція перетворюється на пасивну синтаксичну конструкцію, яка є нормативною для сучасної англійської мови. Характерною ознакою середньоанглійської мови є вживання пасивних форм в теперішньому, минулому та майбутньому часах, поширеними також є випадки вживання пасивного інфінітива [24, с. 254; 7, с. 139].

На думку С.І. Потапенка у середньоанглійський період спостерігається тенденція до заміни дієслова *weorþan* новими допоміжними дієсловами *becomen* та *geten* [62, с. 70]. Семантичне значення дієслова *bēon* граматикалізувалося і разом з формою дієприкметника минулого часу пасивна конструкція набула аналітичної форми, яка використовувалася на позначення не тільки стану, але й дії також.

Дослідниця Л.Г. Верба дотримується тієї ж точки зору щодо семантичного значення, яке передавалося пасивною конструкцією *ben* + дієприслівник минулого часу. Проте додає, що на відміну від

давньоанглійського періоду, коли форма дієприслівника узгоджувалася за числом з граматичним підметом, в середньоанглійський період, де ще збереглося закінчення множини прикметників та дієприслівників, лексична частина аналітичної форми дієприкметника минулого часу є абсолютно незмінною [7, с. 139].

У новоанглійській період пасивні конструкції, що сформувалися у попередній період продовжують закріплюватися та розвиватися. Форма прогресивного пасиву *“he is being interviewed”* складається лише наприкінці 18 століття [51, с. 178]. За твердженням С.І. Потапенка, навіть наприкінці 19 століття подібна конструкція вважалася недоладною [62, с. 70].

М.М. Гухман зазначає, що для сучасних германських мов слід виділити три опозитивні семантичні ознаки у дихотомії активний :: пасивний стан. До першої ознаки належить протиставлення відцентрового та доцентрового процесів, що виражаються дієсловами дії та стану. До другої семантичної ознаки належить протиставлення між суб'єктом та процесом. Відтак, при доцентровому процесі місце підмета займає пацієнс, тобто інактивний носій ознаки, при відцентровому процесі суб'єкт на позиції підмета є ініціатором та виконавцем дії. Третя семантична ознака дихотомії полягає у протиставленні між граматичними суб'єктом та об'єктом та смисловими суб'єктом та об'єктом за типом їх співвідношення [12, с. 131].

На сучасному етапі семантичне значення пасивної синтаксичної конструкції залишається без змін, означаючи дію яка спрямована на суб'єкт або ж суб'єкт є невідомим. У науковій літературі побутує точка зору, згідно з якою пасивні конструкції використовуються у мовленні для того, щоб не зазначати виконавця дії і у такий спосіб уникнути відповідальності [57, с. 25].

Семантичні значення пасивних синтаксичних конструкцій досить обмежені і зводяться до таких [55, с. 86]:

- 1) пасивний стан використовується у разі, якщо виконавець дії відсутній або невідомий (*He was killed last year.*), неважливий для змісту висловлювання (*Cinnamon is grown in Brazil.*) чи відомий з контексту (*The surgery was done successfully.*);
- 2) дія, яка виражається пасивною конструкцією, має більш високий статус пріоритетності за інформацію про виконавця, зазвичай це семантичне значення реалізується у новинних заголовках, газетних статтях, офіційних повідомленнях, інструкціях, оголошеннях, процесах, наприклад: *A new block of flats in this district will be constructed in 2025 (process). A monument to the late Princess Diana was opened on July 1st in 2021 (formal notice).*;
- 3) пасивна синтаксична конструкція є вживаною, коли метою є повідомлення негативної інформації і бажання не зазначати через кого або через що відбулася несприятлива подія, наприклад: *Yesterday she was not mentioned as his wife. The vase was broken. Many problems were caused.*
- 4) пасивні безособові конструкції використовуються для передачі інформації без зазначення агенса і надання висловлюванню узагальненого характеру. Зазвичай безособові конструкції будуються за допомогою дієслівних одиниць *believe, understand, think, know, estimated, expect, say, consider, claim, report, etc.* (*It is estimated that 5 million people should be evacuated from the coastline due to the coming hurricane.*)

Структурно перехідні дієслова приймають прямий, непрямий та безприймниковий додаток, неперехідні дієслова не потребують додатку і виражають дію, яка не спрямована на певний об'єкт, а характеризує граматичний підмет [7, с. 54]. Відповідно, дослідники виокремлюють п'ять типів пасивних конструкцій: «пряму, непрямую,

прийменникову, суб'єктно предикативну та безособову пасивні структури» [15, с. 37].

Варто також зазначити, що виокремлюють непрямі додатки, що використовуються з прийменниками та без них. Прийменникові непрямі додатки стоять у постпозиції до дієслова, яке вживається з відповідними прийменниками, як-от, до прикладу: *to look up/at/after/out of, to talk to/about, to laugh at/with, to speak about/to* та ін. Потреба у прийменнику для непрямого додатку може виникати ситуативно при зміні порядку слів у синтаксичній конструкції пасивного стану, коли у постпозиції до дієслова вже стоїть прями́й додаток [13, с. 45], наприклад: *Bring me some water, please!* та *Bring some water to me, please!*

Прямі пасивні конструкції, як зазначають Н. Дячук, О. Хорошун, є більш вживаними за прийменникові пасивні конструкції. Прямі пасивні конструкції утворюються за допомогою переважної більшості перехідних дієслів, проте окрема частина перехідних дієслів загалом не утворюють пасивної конструкції або можуть утворювати пасивні синтаксичні конструкції лише в окремому значенні. До цього класу дієслівних одиниць авторки відносять *suit, resemble, become, lack, fit, i* под [там само].

Пасивна синтаксична конструкція є тим граматичним інструментом, який надає можливість мовцеві не зазначати агенса або суб'єкта дії. Для академічного письма є характерним вживання пасивної конструкції з модальним дієсловом *can*, що дозволяє автору висловлювання уникати будь-якої відповідальності за джерело наданої інформації, окрім того пасивні конструкції надають семантичного значення неупередженості та об'єктивності. Прикладом таких конструкцій можуть бути такі синтаксичні одиниці *it can be said / noted / observed / argued / claimed / concluded, etc.* Використання різних дієслівних одиниць у структурі пасивної конструкції змістовно

передають різний ступінь достовірності інформації, що передається [63, с. 256].

Окремо, вважаємо за потрібне розглянути пасивні конструкції, до складу яких входять предикати на позначення емоційних станів. До першого типу належить, як його визначають Г. Рейден та Р. Дірвен, пасив стану (Stative Passive), який складається з суб'єкта, що переживає певну емоцію, та прийменникового додатку, наприклад: *Ray is scared of snakes*. Пасив стану протиставляється процесуальному пасиву, ознакою якого є приєднання фрази за допомогою прийменника. Процесуальний пасив формується за допомогою агентивної фрази із прийменником *by* (*Dave was hit by Samuel.*), у той час як пасив стану послуговується іншими прийменниками здебільшого прийменником *at* (*We're amazed at his courage.*). У разі заміни прийменника *at* на прийменник *by* у реченні *We are shocked at his jokes.* пасив стану (*Ми шоковані його жартами.*) необхідно потрактувати як процесуальний пасив (*Він навмисно шокує нас своїми жартами.*) [63, с. 283].

Таким чином, пасивний стан як мовне явище сягає своїм корінням давньоанглійського періоду і функціонувало у більшості давньогерманських мов. Зі стародавніх часів узагальнена структура збереглася без змін і включає в себе допоміжне дієслово та дієприкметник минулого часу.

1.2. Пасивні синтаксичні конструкції в українській мові

В українській мові категорія стану представлена активними та пасивними конструкціями. У порівнянні з англійською мовою в українській пасивні синтаксичні конструкції є менш вживаним [26, с. 239], оскільки є невластивими граматичній системі [11]. Як зазначає лінгвіст М. Гінзбург, на сучасному етапі фіксується «засилля штучних, неприродних для української мови пасивних конструкцій» у науково-фахових текстах [там само]. Проте, українські лінгвісти (К. Городенська,

О. Сербенська), закликають до зміни цієї тенденції і наполягають на використанні активних конструкцій замість пасивних у наукових текстах, наголошуючи, що саме активні конструкції є типологічною ознакою сучасного українського синтаксису і відповідають нормам загальноукраїнської мови. Науковець І.Р. Вихованець диференціює активні синтаксичні конструкції як вихідні одиниці, у той час як пасивні конструкції є похідними [8, с.176].

В українській граматиці науковці виділяють від двох до чотирьох станів. Загальновизнаними є активний та пасивний стани. Прибічники другого підходу виокремлюють активний, пасивний та середньозворотній. Представники третього напрямку диференціюють активний, пасивний, середній та зворотній [42, с. 40].

Формально виокремлюють два типи пасивних конструкцій в українській мові, а саме тричленну та двочленну пасивні синтаксичні конструкції. Тричленна пасивна конструкція є загальноприйнятою для граматичної традиції української мови. До логічної структури входять три елементи: суб'єкт, об'єкт та дія, що виконується (*Картина намальована митцем*). Об'єкт експлікується іменником/займенником у називному відмінку і виконує функцію підмета. У суб'єктній частині стоїть іменник/займенник в орудному відмінку і займає позицію непрямого додатка [11].

За змістом тричленні активні та пасивні конструкції тотожні, хоча відрізняються за фокусом уваги на процес, що відбувається у позамовній дійсності. В українській мові пасивні конструкції відбивають стан об'єкта, спричинений дією або впливом суб'єкта.

Типологічною ознакою української мови є її антропоцентричність, тобто, коли мовець хоче зосередити увагу читача/слухача на агенті та процесі, що він виконує, то слід вживати тричленну активну конструкцію. Коли метою висловлювання є інформування про дію або процес та його результат чи про стан або ознаку об'єкта, то агент не

вживається у синтаксичній конструкції і за логічною будовою вона є двочленною. Двочленною пасивною конструкцією слід вважати синтаксичну конструкцію, що складається з об'єкта дії, який виконує синтаксичну функцію підмета та присудка, вираженого перехідною дієслівною одиницею або її формою на *-но/-то* [11].

Категорія пасивного стану в українській мові, за І.Р. Корунцем, може виражатися синтетичними та аналітичними формами. Проте, дослідник окремо підкреслює ізоморфні пасивні синтаксичні конструкції, які існують в англійській та українській мовах, власне йдеться про форми минулого та майбутнього неозначеного часу в англійській мові та їхні відповідники в українській [Типологія239], наприклад: *She was awarded. She will / won't be awarded.* - *Вона була нагороджена. Вона буде / не буде нагороджена.* Аломорфні риси українських пасивних конструкцій об'єктивуються в синтетичних формах пасивного стану. Синтетичні форми пасивного стану формуються за допомогою:

- відмінкових закінчень дієприкметника минулого часу (*Звіт опублікований. Стаття надрукована.*);

- постфіксів *-ся, -сь*, що додаються до дієслівних одиниць недоконаного виду в наказовому способі (*Доповідна друкується. Проектна заявка готувалась робочою групою.*);

- предикативних дієприкметників, що закінчуються на *-но, -то* (*Огляд здійснено. Артгалерею зачинено через ушкодження конструкції. Країна страждає через те, що історію забуто.*) [26, с. 242-243].

Як зазначає колектив науковців Л.Є. Азарова, Н.Й. П'яст та Л.А. Радомська, пасивна конструкція з постфіксом *-ся* є нехарактерною для української мови, проте має потужну традицію використання у науково-теоретичних доробках, на кшталт дисертаційних досліджень, наукових розвідок тощо (*Термін «референція» на сучасному етапі потрактовується лінгвістами у різний спосіб.*). Стосовно доцільності

використання пасивних синтаксичних конструкцій в українській мові існують три точки зору. У фокусі уваги, першої точки зору, залишається наукова література і доцільність пасивних конструкцій обґрунтовується їх довготривалим використанням у цьому типі текстів. З другої точки зору, пасивні синтаксичні конструкції перебувають на периферії синтаксичної системи української мови, хоча їх використання у наукових текстах не виключається та обумовлюється прагматикою висловлювання. З третьої точки зору, трикомпонентні пасивні синтаксичні конструкції є неприпустимими для наукової літератури, викладених українською мовою [1, с. 39].

Також загальноновживаними в науковому дискурсі є редуковані пасивні синтаксичні конструкції, які вживаються без суб'єкта дії в орудному відмінку, як у наступному прикладі: *Проблема вживання пасивних синтаксичних конструкцій досліджується у численних наукових розвідках*. Відповідно до оригінальної семантики української мови форм на *-ся* слід розуміти не як пасивні, а як активні синтаксичні конструкції [28, с. 55], тобто дієслівну одиницю *досліджується* необхідно розуміти не як *бути досліджуваною*, як *самій досліджуватися*. У цьому випадку україністи рекомендують використовувати безособові речення з предикатами на *-но*, *-то*, які є типовими для синтаксичної будови української мови (*Проблему вживання пасивних синтаксичних конструкцій досліджено у чисельних наукових розвідках*). Проте, як зазначають авторки наразі дослідники при підготовці наукових текстів припускаються помилки і вживають третій член пасивної синтаксичної конструкції, який виражає ініціатора дії (*Нами досліджено проблему вживання пасивних синтаксичних конструкцій*.) [1, с. 39].

На думку О. Курило, пасивні синтаксичні конструкції, до складу яких входять пасивні дієприслівники з допоміжними дієслівними одиницями майбутнього або минулого часу *буде*, *було*, не є властивими

українській мові, натомість, слід використовувати пасивні дієприслівники без додаткових елементів (*Території захоплені та окуповані*) [28, с. 34].

Дієслівні форми на *-но*, *-то* транспонують імплікативне значення завершеності дії у минулому часі, як-от, в реченні *Книжку надруковано українською*. Пасивна синтаксична конструкція з допоміжним словом *було* вживається для того, щоб підкреслити, що одна дія в минулому відбулася раніше за іншу (*Книжку було відредаговано, а згодом надруковано українською мовою*) [11].

Отже, пасивні синтаксичні конструкції в синтаксичній системі літературної української мови є не дуже поширеними. Виключення становлять тексти наукового дискурсу, де пасивні конструкції є традиційно вживаними протягом досить тривалого часу а відтак сприймаються як норма наукового стилю. Для синтаксису української мови усталеними є двочленні пасивні синтаксичні конструкції, які складаються з об'єкта дії та дієслівної форми на *-но*, *-то*, коли мовець має за мету надати дії пріоритетного статусу. В усіх інших випадках активні синтаксичні конструкції є рекомендованими до вживання.

РОЗДІЛ 2

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЯК МІЖМОВНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ

2.1. Перекладацькі трансформації як прийоми перекладу

Переклад за визначенням А.М. Загнітко, є допоміжним видом мовленнєвої взаємодії комунікантів, у процесі якого відбувається відтворення змісту тексту вихідної мови засобами мови перекладу з урахуванням культурного, соціального та мовного контекстів [17, с. 34]. С.О. Бондаренко визначає переклад як «своєрідну мовну діяльність, яка направлена на найбільш повне відтворення на іншій мові змісту і форми іншомовного тексту» [4, с. 27].

І.М. Василюк, І.М. Рудик при визначенні терміну одиниця перекладу фокусуються на двох аспектах, а саме на розмірі одиниці перекладу, наголошуючи на її найменшому розмірі, а також на існуванні еквівалентної одиниці у мові перекладу [5, с. 7] .

У той час як інші дослідники визначають одиницю перекладу як простий відносно самостійний елемент, що є частиною перекладацького процесу [10, с. 251]

О.В. Ребрій пропонує дефініцію «одиниці перекладу як мінімальної мовної одиниці тексту оригіналу, що перекладається як єдине ціле, у тому сенсі, що їй може бути підшукана відповідність у тексті перекладу, але не можна знайти в перекладі одиниць мови перекладу, що відтворюють значення складових частин даної одиниці, якщо такі в ній існують.» [40, с. 29]. Спираючись на подане визначення, ми висновуємо, що під одиницею перекладу слід розуміти мінімальну смислову одиницю тексту в мові оригіналу, яка відтворюється відповідником у мові перекладу, тобто перекладається як єдине ціле. У той час як конструктивні елементи одиниці перекладу є неперекладними, оскільки відповідники у мові перекладу відсутні.

Питання стосовно ідентифікації одиниці перекладу й наразі залишається дискусійним. П. Ньюмарк дотримується точки зору, що саме речення є одиницею перекладу [61, с. 31]. На думку українських вчених Т. Кияка, А. Науменка та О. Огуя, одиниця перекладу як мінімальну смислову одиницю вихідного тексту, слід визначати відповідно до рівня мови, на якому вона реалізується [20, с. 487]. Автори вирізняють п'ять основних рівнів, до яких належать фонетичний, морфологічний, лексичний, синтаксичний та текстовий [там само, с. 488], при цьому фразеологічний рівень мови визначається як проміжний [там само, 492]. Таким чином, на кожному мовному рівні диференціюється мовна одиниця, яку відтворюють у мові перекладу у певний спосіб.

У науковій літературі зустрічається низка термінів на позначення способу відтворення одиниці перекладу іншою мовою, відтак в наукових текстах експлікованими є перекладацькі методи, перекладацькі стратегії та перекладацькі прийоми. Слідом за Л. Моліна та А. Альбір, визначаємо метод перекладу як спосіб, у який здійснюється конкретний процес перекладу з огляду на мету перекладача, тобто враховується глобальний параметр, який впливає на весь текст [60, с. 507]. Обраний метод перекладу визначає прийоми перекладу, тобто способи, у які відтворюються мікроодиниці тексту. Стратегії перекладу визначаються як свідомі чи несвідомі, вербальні чи невербальні процедури, якими послуговується перекладач з метою вирішення проблем, які виникають під час перекладацького процесу [там само, с. 508]. Стратегії відкривають шлях для пошуку конкретного рішення при відтворенні одиниці перекладу у мові перекладу, це рішення реалізується конкретним прийомом перекладу. Таким чином, перекладацькі стратегії та перекладацькі прийоми займають різні позиції у процесі перекладу, стратегії є частиною процесу перекладу, в той час як прийоми перекладу втілюють результат.

Основними характеристиками прийомів перекладу, на думку дослідників, є їх спрямованість на мікроодиниці мови, що впливає на результат перекладу, їх дискурсивна та контекстуальна зумовленість, та функціональна спрямованість [60, с. 509].

Прийоми перекладу, на думку Р.К. Миньяр-Белоручева, допомагають вирішити конкретну перекладацьку задачу, тобто перекладацьку операцію, спрямовану на вирішення проблеми в результаті однотипних повторюваних дій перекладача [45, с. 264]. Перекладацький прийом за І.Л. Мацегорою, є засобом, що уможливорює більш точний, еквівалентний, правильний переклад оригінального тексту [33, с. 93]. Перекладацькі труднощі обумовлені різною природою мови оригіналу та мови перекладу. Подолати ці труднощі видається можливим за допомогою різних прийомів перекладу, або трансформацій, покликаних адекватно передати зміст тексту оригіналу мовою перекладу.

Мовні трансформації у процесі перекладу є інтерлінгвальним перефразуванням, певним «джерелом розширення міжкультурної комунікації, ліпшого розуміння смисложиттєвих чинників іншого» [37, с. 129]. Г.Е. Мірам послуговується терміном трансформації в контексті синтаксичних перетворень [35, с. 78]. Дослідники Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй виокремлюють псевдотрансформації та власне трансформації. Під псевдотрансформаціями слід розуміти міжмовні зміни, що відбуваються шляхом використання формальних та/або функціональних відповідників, перекладацькі зміни визначаються як трансформації [20, с. 495].

За І.Р. Корунцем перекладацьку трансформацію необхідно тлумачити як зміну синтагматичної послідовності мовних одиниць з метою досягнення максимального ступеня точності в перекладеному тексті [цит. за 9, с. 174].

С.Є. Максимов, виходячи з потрактування перекладу як особливого виду інтерлінгвальної та інтеркультурної комунікації, визначає задачу перекладача у перетворенні тексту у такий спосіб, щоб він мав такий самий прагматичний ефект у мові перекладу як і у вихідній мові [31, с. 142]. Інформаційна природа перекладу реалізується у повноті відтворення інформації вихідного повідомлення. Досягнення балансу між врахуванням та відтворенням культурних та мовних відмінностей вихідної мови та мови рецептора, з однієї сторони, та дотримання повного інформаційного відтворення, з другої, досягається засобами перекладацьких трансформацій, якими оперує перекладач.

Отже, перекладацькі трансформації — це формально-семантичні прийоми перекладу, якими послуговуються фахівці при перекладі текстового повідомлення з мови оригіналу на мову перекладу, за умови неможливості використати ізоморфні одиниці на різних мовних рівнях, з метою еквівалентного відтворення його змісту.

На сучасному етапі розвитку перекладознавчої науки, як зазначає С.Є. Максимов, не існує універсальної типології перекладацьких трансформацій. На думку Л.С. Бархударова, усі типи перекладацьких трансформацій можна звести до чотирьох, а саме перестановки, заміни, додавання та опущення [41, с. 147]. Два класи перекладацьких трансформацій, лексичні та граматичні, виокремлював Я.І. Рецкер, натомість, типологію з трьох класів виділяв В.М. Комісаров, додаючи ще комбінований різновид лексико-граматичних трансформацій. Найбільш детальну типологію перекладацьких трансформацій пропонує Л.К. Латишев, диференціюючи лексичні, стилістичні, морфологічні, синтаксичні, семантичні та змішані трансформації [цит. за 31, с. 143].

У своїй науковій розвідці колектив авторів Т. Кияк, А. Науменко та О. Огуй пропонує таку типологію перекладацьких трансформацій: фонетично-імітаційні, морфолого-категорійні, лексико-семантичні, синтактико-реченнєві та текстово-стилістичні [20, с. 488-493].

Відповідно до концепції П. Ньюмарка, слід розрізняти такі прийоми перекладу (translation procedures): трансференція, натуралізація, використання культурного, функціонального та описового еквівалентів, синонімія (використання найближчого за значенням лінгвістичного знака до еквівалента); дослівний переклад або калька; перенесення або транспозиції; модуляція (логічний розвиток); загальноприйнятий переклад; ярлик-переклад (translation label), компенсація, компонентний аналіз, скорочення та розширення, парафраз та ін. [61, с. 81-90].

Дослідники М. Фебрюнто, І. Сулянінгсі, А. Жафіра, послуговуючись типологією П. Ньюмарка у своєму дослідженні машинобудівних термінів та прийомів їх перекладу, виокремлюють п'ять основних прийомів перекладу, до переліку яких входять дослівний переклад, чисте запозичення, еквівалентний переклад, адаптація та калькування. [56, с. 121].

У своїй науковій розвідці Н.Я. Яцків та Л.В. Цюпа обґрунтовують виокремлення шести найбільш поширених перекладацьких трансформацій, які поділяються на лексичні та граматичні. До лексичних трансформацій авторки відносять конкретизацію, генералізацію, додавання, вилучення, заміну, перестановку, до граматичних перекладацьких трансформацій належать перестановка, заміна, додавання та опущення [50, с. 127].

З точки зору структурного підходу К.В. Пріщенко у своїй науковій статті поділяє перекладацькі трансформації на прості та комплексні. Комплексні трансформації поєднують в собі одночасно декілька простих перекладацьких трансформацій і є по суті «складними перетвореннями», що уможливають еквівалентне відтворення форми і змісту вихідного тексту засобами мови перекладу [43]. Ю.О. Бегма конкретизує поняття комплексних трансформацій, зазначаючи, що такі трансформації є процесом відтворення одиниці перекладу як слова так і речення у мові

перекладу шляхом часткового або цілісного перетворення засобами «не менше двох простих перекладацьких трансформацій» [3, с. 7].

Отже, переклад як медіальна мовленнєва взаємодія між комунікантами має здійснюватися з урахуванням вимог до його адекватності та еквівалентності. Відповідний рівень адекватності та еквівалентності перекладу досягається через застосування перекладацьких трансформацій, які за своєю природою поділяються на прості та комплексні. За рівнем реалізації науковці виокремлюють їх різну кількість.

2.2. Лексичні трансформації як різновид перекладацьких перетворень

До лексичних трансформацій В.В. Сдобніков відносить конкретизацію понять, генералізацію понять, антонімічний переклад, смисловий розвиток та компенсацію [45, с. 265]. До граматичних трансформацій належать перестановки, заміна форми лексичної одиниці, заміна частин мови, заміна членів речення, синтаксичні заміни в складному реченні, додавання, опущення, об'єднання речень та їх членування [там само].

Лексико-семантичні трансформації допомагають відтворити значення полісемічної лексичної одиниці, відтворюючи так звані «значеннєві ізотопи», які є оптимальним варіантом серед варіантів семантичного поля [20, с. 491].

Варто зазначити, що лексичні перекладацькі трансформації поділяються на два типи відповідно до характеру перетворення. Транскрипція, транслітерація та калькування носять формальний характер, оскільки трансформується план вираження одиниці перекладу. У разі трансформації плану змісту одиниці перекладу вихідного тексту, то мова йде про конкретизацію, генералізацію та модуляцію [Матвєєва].

О. Войтович зі співаторками наводить типологію перекладацьких трансформацій, де увиразнюються граматичні, стилістичні та лексичні трансформації [9, с. 174]. Граматичні трансформації реалізуються через додавання або вилучення, а також заміну або перебудову реченнєвих одиниць. Конкретизація та генералізація вербалій, їх заміна та додавання є прикладом використання лексичних трансформацій. До стилістичних трансформацій належать компенсація разом з іншими замінами, описовий переклад та синонімічні заміни [там само, 175].

До лексичних трансформацій перекладачі звертаються за відсутності прямих відповідників у мові перекладу через відхилення в об'ємах значень одиниць перекладу. У перекладацькому процесі граматичні трансформації передбачають зміну синтагматичної послідовності речення і приведення її у відповідність до мовних норм мови перекладу [30, с. 74].

Професор О.О. Селіванова поділяє клас лексичних трансформацій на два підкласи: формальні лексичні трансформації та лексико-семантичні. До формальних трансформацій дослідниця відносить графічну транслітерацію, умовно-звукову транскрипцію та власне калькування. Генералізація, конкретизація та модуляція плану змісту одиниць перекладу належать до групи лексико-семантичних трансформацій [46, с. 684].

Формальні лексичні трансформації відтворюють план вираження лінгвістичної одиниці. Транскрипція дозволяє відтворити звуковий образ лексичної одиниці мови оригіналу графічними засобами мови перекладу. Прийом транслітерації дозволяє перевести алфавітну систему вихідної мови шляхом застосування алфавітної системи мови реципієнта. Калькування уможливлює поморфемне відтворення структури лексеми мови оригіналу у мові перекладу [27, с. 191].

Перекладацькі прийоми генералізації та конкретизації можна потрактовувати у термінах дихотомії, оскільки за природою вони є видо-

родовими замінами, перекладацький перехід від загального до конкретного. Отже, генералізація передбачає заміну одиниці перекладу в мові перекладу її гіперонімом, конкретизація передбачає зворотній процес, в результаті якого одиниця з мови перекладу має вужче значення, ніж вихідна одиниці в мові оригіналу. Модуляція плану змісту одиниці перекладу уможлиблює використання такої або таких мовних одиниць в мові перекладу, що логічно виводяться зі значення вихідних і передають її логіко-понятійний зміст [46, с. 194].

Лінгвісти Н.К. Ктитарова, З.Ю. Воронова серед лексичних трансформацій, окрім конкретизації та генералізації, диференціюють логізацію, яка передбачає відтворення одиниці перекладу, що має емоційно-експресивне забарвлення в мові оригіналу, засобами мовної одиниці мови реципієнта, яка передає лише понятійне значення вихідної одиниці [27, с. 194]. На нашу думку, логізація є спорідненою з прийомом модуляції, яка, за П. Ньюмарком, віддзеркалює емоційно-експресивне значення одиниці перекладу через зміну тональності повідомлення [61, с. 88]. Протилежним до прийому логізації за концепцією дослідниць, є прийом експресивації, експресивно нейтральній одиниці в тексті оригіналу надається експресивно маркований варіант у мові перекладу, прикладом може слугувати дієслівна англомовна одиниця *go*, яка згідно позиції перекладача може відтворюватися українськими відповідниками *чимчикувати* або *плентатися* [27, с. 194].

Апроксимація може реалізовуватися не лише з урахуванням емоційно-експресивного компонента значення, а й з урахуванням часового виміру. Від так, перекладачем можуть бути використані лексичні трансформації модернізації та архаїзації. Під лексичною трансформацією модернізація розуміється субституція лексичної одиниці, яка відсилає до предмета або явища з минулого, і позначається сучасним мовним знаком. Архаїзація є різновидом лексичної трансформації, у результаті якої відбувається заміна нетривіальної одиниці

перекладу в мові оригіналу на архаїчну лексему в мові перекладу [там само, 195].

На переконання Л.П. Науменко та А.Й. Гордєєвої слід виокремлювати такі лексичні трансформації як вибір варіативного відповідника, контекстуальна заміна, буквальний переклад (калькування), описовий переклад, транскодування, антонімічний переклад, вилучення слів (компресія), додавання слів (ампліфікація), перестановка слів (пермутація), транспозиція, конкретизація та генералізація значень [29, с. 122-123].

Обирати варіативний відповідник перекладач має можливість у випадку відтворення полісемантичного слова при англо-українському перекладі. Серед синонімічного ряду значень одиниці перекладу перекладач обирає той відповідник, який найбільш повно та адекватно передає зміст одиниці перекладу в мові реципієнті. Повнота та адекватність відтворення одиниці перекладу визначається контекстом. У залежності від синтагматичної послідовності, в якій зустрічається одиниця перекладу, її значення буде значно змінюватися [38, с. 5]. Наприклад, лексична одиниця *train* у словосполученні *passenger train* потрактовується як *пасажирський потяг*, послуговуючись значенням “засіб пересування, що складається з кількох вагонів, автомобілів або вантажівок, які з’єднані між собою і, які тягне локомотив вздовж залізничної колії. Потяги перевозять людей і вантажі з одного місця в інше” [54]. У той час як лексема *train* у словосполученні *safety train* та з урахуванням технічного спрямування контексту перекладається як *канал безпеки*, виходячи зі значення “пов’язана послідовність, в якій кожен етап здається природним або логічним як результат попереднього” [54].

Процес контекстуальної заміни реалізується за умови відсутності синонімічних відповідників у мові реципієнті, тоді контекстуальне значення одиниці перекладу відтворюється у мові перекладу.

Контекстуальну заміну видається можливим віднайти спираючись на загальномовну та екстралінгвальну компетенції перекладача [38, с. 7].

Калькування або буквальный переклад передбачає транспонування структури одиниці перекладу з мови оригіналу у мову реципієнт, не відтворюючи її вихідну звукову та графічну природу [там само, с. 9], до таких одиниць належать наприклад: *cell phone* – *стільниковий телефон*, *American Dream* – *американська мрія*, *impolite* – *неввічливий*, *robotic surgery* – *роботизована хірургія*. Дослідниці окремо звертають увагу на семантичне калькування, яке відбувається шляхом використання переносного значення одиниці перекладу, наприклад: *refined* – *вишуканий*, *touchy* – *вразливий*. Калькування, на думку Т.М. Ніколаєвої, доцільно використовувати у випадку, коли лексеми та складові словосполучень мови оригіналу посіли своє відповідне місце у мовній системі мови перекладу і є зрозумілими для її носіїв [39, с. 159].

Описовий переклад зазвичай використовується у ситуації, коли у мові перекладу відсутній відповідник одиниці перекладу, що спричиняє відтворення її змісту за допомогою більш складної мовленнєвої одиниці, словосполучення або навіть цілого речення [38, с. 9]. Такі спосіб перекладу має експланаторний характер, прикладами можуть слугувати такі лексеми: *time-management* – *організація робочого часу*, *penthouse* – *вишукана квартира на даху хмарочоса*, *moonlighter* – *працівник, який працює на двох роботах*. Недоліком описового перекладу або експлікації у порівняння з калькуванням є його багатослівність, калькування натомість відповідає принципу мовної економії, оскільки кожному структурному елементу мови оригіналу відповідає конкретний елемент мови перекладу.

Лексична трансформація транскодування, за Л.П. Науменко та А.Й. Гордєєвою, покликана відтворити звуковий або графічна образ лексеми мови оригіналу засобами мови перекладу. Транскодування

охоплює чотири різновиди: транслітерацію, транскрибування, адаптивне та мішане транскодування [38, с. 13].

Транслітерація як відтворення системи абетки мови оригіналу засобами абетки мови перекладу, має такі особливості: 1) подвоєння приголосних в мові оригіналу не відтворюється в мові перекладу; 2) кінцева сонорна -г відтворюється в мові перекладу за будь-яких обставин, наведемо приклади: *spectrometer* – *спектрометр*, *block* – *блок*, *organism* – *організм*, *gamma* – *гама*, *scanner* – *сканер*, *commutator* – *комутатор*. Через транскрибування відтворюється звукова оболонка лексичної одиниці мови оригіналу за допомогою літер мови перекладу — *design* – *дизайн*, *file* — *файл*, *wi-fi* – *вай-фай*, *coach* — *коуч*, *driver* – *драйвер*.

В результаті адаптивного транскодування відбувається пристосування одиниці перекладу до фонетичних або граматичних норм мови перекладу, як у наведених прикладах: *doctrine* – *доктрина*, *periphery* – *периферія*, *potential* – *потенціал*, *form* – *форма*, *alternative* – *альтернатива*. При перекладі з англійської на українську мови спостерігаються такі особливості: 1) подвоєння приголосних в англійській мові не відтворюється в українській (*command* – *команда*), 2) в українській мові відбувається пом'якшення приголосної «л» при відтворенні її аналога у мові оригіналу (*altruist* — *альтруїст*), 3) відтворення нульового закінчення у мові оригіналу родовим закінченням у мові перекладу (*group* – *група*) [39, с. 158].

Мішане транскодування означає використання транслітерації та транскрибування разом з переважаючою роллю транскрибування, до прикладів мішаного транскодування належать такі лексичні одиниці англійської мови оригіналу та їх українські відповідники: *device* – *девайс*, *organizer* — *органайзер*, *on-line* – *он-лайн*, *chat* – *чат*, *interface* – *інтерфейс*.

Антонімічний переклад характеризується субститутивною заміною змістового наповнення лексичної одиниці мови оригіналу на протилежне за значенням у мові перекладу. Субституція має двонаправлену дію, негативне значення замінюється на позитивне, а позитивне перетворюється на негативне. Відповідно диференціюють такі типи заміни як позитивізація, негативізація та анулювання двох негативних семантичних елементів [38, с. 15; 29, с. 123]. Дослідники виділяють декілька причин застосування антонімічного перекладу. Диференціальні ознаки лексичного та семантичного вимірів мовних систем англійської та української мов сприяють застосування відповідної лексичної трансформації через відсутність відповідника одиниці перекладу у мові перекладу, через розбіжності у мовній репрезентації структури висловлювання або через різницю у прагматичному потенціалі мовних одиниць двох мов.

Позитивізацію слід потрактовувати як спосіб відтворення лексичної одиниці з експлікованою семою заперечення мовними засобами без формальних показників семи заперечення у мові перекладу, наприклад: *not good* – *дуже погано*, *I don't know!* – *Мені байдуже!*, *injustice* – *дурниця*, *There is no failure!* – *Усе гаразд!*

Негативізація є способом перекладу, в процесі якого одиниця перекладу мови оригіналу з формальної точки зору не містить семи заперечення, але набуває її у мові перекладу. Відтворюватися одиниця перекладу у мові перекладу може засобом не лише відповідних лексичних одиниць, а й більш складними структурними утвореннями. Дослідник В.Н. Комісаров, стверджував, що одиниця перекладу мови оригіналу може бути замінена не лише протилежним за значенням відповідником у мові перекладу, а й іншими мовними одиницями мови, що є експлікаторами протилежної думки [23, с. 184].

Експліцитними носіями семи заперечення в англійській мові є заперечні займенники (*no one, nobody, nothing*), прислівник *never*,

префіксальні та суфіксальні морфеми такі як *un-, non-, less*, заперечних часток *no* та *not* і т. ін. Імплицитне заперечення не має формальних ознак вираження, проте експлікується на всіх рівнях. Існує декілька класів лексичних одиниць з прихованим запереченням, а саме дієслівна група (*miss, fail, refuse, forget, etc.*), прислівникові одиниці (*barely, hardly, rarely, etc.*), сполучникові одиниці (*but for, otherwise, but still, instead of, etc.*). Антонімічний переклад дозволяє запобігти низці повторюваних заперечень у висловлюванні, що полегшує сприйняття перекладеного повідомлення носіями мови перекладу. Наведемо низку прикладів реалізації негативізації при перекладі: *short – невисокий, good – непоганий, shy – несміливий, small – невеличкий, fail – не зуміти, Cheer up! – Не журіться!, Keep the matter quiet! – Нікому не слова!*

Третій різновид антонімічного перекладу передбачає анулювання двох експлікованих негативних семантичних елементів, в результаті чого така одиниця перекладу відтворюється у мові перекладу мовною одиницею, яка немає жодного експлікованого форманта заперечення, наприклад: *not illegal – законний, not impossible – можливий*.

Компресія або вилучення слів при перекладі іншою мовою є лексичною трансформацією, у результаті якої з одиниці перекладу при її відтворенні мовою перекладу вилучаються “надлишкові” у семантичному вимірі одиниці [38, с. 16]. Значення цих мовних одиниць є нерелевантним та відновлюваним з контексту. Прикладом може слугувати така синтагматична одиниця «*His bold and courageous struggle in the competition.*», де дві парні синонімічні лексеми *bold* та *courageous* в мові оригіналу застосовано на позначення мужній або сміливий, тож при перекладі доцільним є вилучення однієї з них «*Його мужня боротьба на змаганнях*».

Додавання або ж ампліфікація представляє зворотній, у зіставленні з компресією, процес перекладу, коли одиниця перекладу мови оригіналу відтворюється більшим комплексом мовних одиниць у

мові перекладу [38, с. 18]. Компресія як характерна риса аналітичного складу англійської мови зумовлює використання лексико-семантичної трансформації додавання.

Доцільність застосування такої трансформації обґрунтовується наявністю імпліцитного змісту одиниці перекладу, який відтворюється у мові перекладу за допомогою додаткових мовних одиниць [29, с. 123]. З метою адекватного і повного перекладу перекладач вивчає не лише вузький, а й широкий контекст вживання відповідної лексеми або іншої мовленнєвої одиниці із застосуванням екстралінгвальних знань, щоб передати той об'єм інформації, який є за замовчуванням зрозумілим носіям мови оригіналу при сприйнятті конкретної мовної одиниці, і потребує додаткової експлікації для носіїв мови перекладу. Щоб проілюструвати приклад використання ампліфікації у процесі перекладу, звернемося до англійської лексичної одиниці *benchmarking*, яка відтворюється в українській мові цілою синтагматичною послідовністю «*порівняльний аналіз та запозичення успішного досвіду інших організацій або компаній*».

Пермутація є переміною місця розташування (перестановкою) мовних одиниць в мові оригіналу при їх відтворенні мовою перекладу, що відбувається в результаті пристосування сполучуваності слів до правил української мови [21, с. 87]. Прикладами перекладу з використанням прийому перестановки є такі одиниці: *equipment performance* – *робота обладнання*, *severe accident management* – *управління важкими аваріями*, *safety systems* – *системи безпеки*.

Заміна слова або транспозиція зумовлює заміну однієї лексичної одиниці одиницею, що належить до іншої частини мови [38, с. 21]. Вирізняють такі найпоширеніші типи транспозиції: 1) заміна іменникової одиниці дієслівною; 2) заміна прикметникової одиниці іменниковою (*the British Government* – *уряд Великої Британії*); 3) заміна інфінітивної та герундіальної форм дієслова іменником (*clear and*

consistent reporting – чітке та послідовне звіт(ування)); 4) заміна іменникової одиниці прикметниковою (*radiation monitoring* – *радіаційний контроль*) [21, с. 87]. У випадку номіналізації вихідна одиниця замінюється іменником у мові перекладу, коли одиниця перекладу перекладається засобами дієслівної одиниці, то така заміна визначається як вербалізація і т.ін. Номіналізація передає статичний характер семантики, у той час як вербалізація додає динаміки у змістове наповнення мовленнєвої одиниці.

Проведений аналіз типології лексичних трансформацій доводить неоднозначність точок зору дослідників стосовно цієї категорії. Типології перекладацьких трансформацій відрізняються як за кількістю, так і за своєю природою. Кількісні показники варіюються від шести до узагальненої концепції Л. П. Науменко та А.Й. Гордєєвої, до складу якої увійшли дванадцять лексичних трансформацій.

2.3. Граматичні трансформації як засіб досягнення адекватності в перекладі

Граматичні трансформації як прийоми перекладу, що уможливають досягнення адекватності в перекладі, потрактовуються як зміна поверхневої синтаксичної структури одиниці перекладу мови оригіналу відповідно до мовних законів мови перекладу. Виділяють повний та частковий типи граматичної трансформації. Повна граматична трансформація передбачає зміни у складі головних членів речення, часткова призводить до змін, що стосуються другорядних членів синтаксичного утворення [цит. за 2, с. 12].

Д.В. Фурт та Л.А. Дмитрук у своєму доробку розрізняють лексико-граматичні та граматичні трансформації. Лексико-граматичні трансформації включають антонімічний переклад, експлікацію (описовий переклад), додавання, вилучення та контекстуальну заміну. До власне граматичних трансформацій автори відносять прийоми

перекладу, що передбачають членування речення, об'єднання речень, переставлення та заміну однієї частини мови іншою [49, с. 71].

Членування речення – це граматична трансформація в результаті, якої відбувається поділ одного синтаксичного утворення (речення) вихідної мови щонайменше на дві предикативні структурні одиниці у мові перекладу.

Л.М. Захарова зазначає, що до граматичної трансформації членування, також необхідно включати перетворення простої синтаксичної структури у мові оригіналу на складнопідрядне або складносурядне речення у мові перекладу [19, с. 35]. Дослідниця пропонує розрізняти внутрішнє членування та зовнішнє. Власне внутрішнє членування спрямовано на перетворення простого синтаксичного цілого на ускладнені синтаксичні конструкції з підрядним або сурядним зв'язком у мові перекладу. Зовнішнє або поверхнєве членування має на меті поділ речення на дві або більше синтаксичні конструкції у мові перекладу. Для ілюстрації внутрішнього членування авторка наводить такий приклад: *«Come along and see me play one evening. – Приходь коли-небудь увечері – побачиш, як я граю.»* [там само]. Внутрішнє членування є поширеною граматичною трансформацією у процесі перекладу.

Другий тип граматичних трансформації, що має на меті об'єднання перекладу, що обґрунтовується відмінностями у мовних системах англійської та української мов, проте доцільність її використання може бути викликана жанровими, стильовими та прагматичними особливостями вихідного тексту, двох, у поодиноких випадках, трьох синтаксичних одиниць, є контрарним поняттям по відношенню до членування [49, с. 71]. Інтеграція синтаксичних одиниць в один синтаксичний комплекс допомагає зреалізувати текстову компресію: *«Олена Філіп'єва любить усі свої ролі. Якщо якусь із них довго не танцює – починає сумувати. – Olena Filip'eva loves all her roles*

and even misses them should too much time pass without performing them.»
[19, с. 35].

Мовознавиці Л. П. Науменко, А. Й. Гордєєва вирізняють два типи інтеграції синтаксичних одиниць, внутрішню та зовнішню. У межах внутрішньої інтеграції відбувається відтворення складносурядного або складнопідрядного вихідного речення простою синтаксичною конструкцією у мові перекладу. Під час зовнішньої інтеграції відбувається зворотній процес, коли прості синтаксичні одиниці об'єднуються у більш складний синтаксичний комплекс з різними типами зв'язку [38, с. 30].

Перекладацька трансформація переставлення передбачає зміну порядку слів вихідної синтаксичної одиниці у процесі її відтворення мовними засобами мови перекладу, що обумовлено мовною специфікою мови оригіналу та мови перекладу. Потреба у зміні розташування членів речення вихідного речення при англо-українському перекладі спричинена фіксованим порядком слів у структурі англійського речення [49, с. 71].

До четвертого типу граматичних трансформацій належить заміна однієї частини мови іншою, що належить до іншого граматичного класу. Доцільність використання такого типу перекладацької трансформації обумовлена необхідністю враховувати частиномовні характеристики мовної одиниці та дотриманням норм слововживання та правил граматики [там само]. Заміна однієї частини мови одиницею з іншого граматичного класу спричиняє часткову або повну трансформацію поверхневої структури вихідної синтаксичної одиниці у мові перекладу, наприклад: *«The flight will be boarding at Gate 17 in about fifteen minutes, the girl added with a smile. – Приблизно за п'ятнадцять хвилин на цей рейс буде посадка біля виходу номер 17.»* [цит. за 19, с. 36].

Найбільш поширеними замінами, на думку дослідниці Л.М. Захарової, є використання англійських дієслівних одиниць замість

вихідних українських іменників, а також відтворення англійських іменникових одиниць на позначення агента дії англійськими дієслівними відповідниками [19, с. 37-38].

Окремо Л.П. Науменко, А.Й. Гордєєва виокремлюють граматичну трансформацію компенсації, яка уможлиблює вирівнювання змісту цілої синтаксичної структури через відтворення втраченого компоненту змісту в його наступній частині [цит. за 29, с. 123]. Відсутність еквівалентної одиниці у мові перекладу викликає потребу у використанні прийому компенсації.

Компенсація як перекладацька трансформація уможлиблює відтворення втрачених смислових компонентів, прагматичних установок та відповідного стилістичного забарвлення іншими мовними одиницями.

За «принципом відстані» слід розрізняти контактну та дистантну типи компенсації. Контактна компенсація реалізується у межах однієї одиниці перекладу як у вихідній мові, так і в мові перекладу. Дистантний тип компенсації передбачає відтворення смислової втрати в іншому фрагменті мови перекладу у порівнянні з текстом вихідної мови [44, с. 146]. Відповідно до «рівневого принципу» диференціюють горизонтальну та вертикальну компенсації. При горизонтальній компенсації втрачені одиниці, відтворюються у мові перекладу одиницями того ж рівня, при вертикальній компенсації втрачені одиниці одного рівня відтворюються за допомогою одиниць іншого рівня [там само].

Дослідник В.Н. Комісаров до класу граматичних трансформацій зараховує дослівний перекладу, членування та об'єднання речення, граматичні зміни. Так, дослівний переклад слід потрактувати як синтаксичне уподібнення між пропозитивною структурою вихідного речення та пропозитивної структурою одиниці, засобами якої відбувається її відтворення у мові перекладу [цит. за 2, с. 12]. Такий вид “нульової” трансформації реалізується у випадку, коли у мові оригіналу

та у мові перекладу представлені аналогові синтаксичні структури. У результаті в мові перекладу відтворюється синтаксична конструкція, яка або є ідентичною за структурою та кількістю компонентів вихідному реченню, або демонструє певні зміни її композиційної структури. Зміни стосуються службових слів або словоформ.

У процесі граматичної заміни відбувається зміна граматичного значення при відтворенні вихідної одиниці у мові перекладу. Граматична заміна є інтенціональним актом перекладача, коли навмисно не використовується відповідна форма у мові перекладу [там само], до прикладу в мові оригіналу іменник представлений в однині, а в мові перекладу перекладач відтворює іменником у множині. До другого типу граматичної заміни відноситься зміна частиномовної приналежності вихідної одиниці при її перекладі іншою мовою. Заміна членів речення вихідної синтаксичної структури, яка частково може бути викликана заміною частиномовної приналежності одиниць, що входять до її структури. Третім типом граматичної заміни є зміна типу речення або типу зв'язку. За такої граматичної трансформації структурно складне речення мови оригіналу відтворюється простою предикативною одиницею, взаємозамінними є складнопідрядний та складносурядний зв'язки, а також асиндетон може бути перекладений за допомогою синтаксичної конструкції з полісиндетоном або навпаки.

Л. Латишев у межах своєї типології перекладацьких трансформацій виокремлює два типи, що за природою є граматичними, а саме морфологічні та синтаксичні [цит. за 48, с. 91]. У результаті морфологічних трансформацій вихідна одиниця зазнає частиномовної перекатегоризації або відтворюється у мові перекладу декількома мовними одиницями. Відповідно, синтаксичних трансформацій зазнають синтаксичні типи речень та типи синтаксичного зв'язку між частинами складнопідрядного або складносурядного речень.

Отже, аналіз теоретичного матеріалу доводить відсутність загальноприйнятої типології перекладацьких трансформацій та їх чіткого поділу. У фокусі нашого дослідження в термінах різних дослідників є лексико-граматичні та граматичні трансформації, що спричиняють зміну поверхневої синтаксичної структури вихідної одиниці у мові перекладу.

2.4. Критичний аналіз способів відтворення пасивного стану в українському перекладі романів С. Моема «На жалі бритви» та «Місяць і мідяки»

У цьому підпункті кваліфікаційної роботи представлено критичний аналіз відтворення пасивних конструкцій в літературному українському перекладі роману С. Моема «На жалі бритви». Український переклад виконано Анатолієм Муляром та Олександром Мокровольським, який вперше оприлюднено у 1989 році, і який і наразі залишається єдиним українським перекладом роману. Схожою є доля роману «Місяць і мідяки». В українській перекладацькій традиції наразі представлений український переклад роману Олександра Жовніра.

Проведений зіставний аналіз продемонстрував, що при відтворенні оригінального тексту українською мовою автори перекладу використовували чисельні перекладацькі трансформації. Залежно від контексту, наявності чи відсутності еквівалентних лексичних чи граматичних одиниць, прагматики висловлювання, застосовувалися окремі прийоми або їх комплекси, як-от, у наступному фрагменті:

- (1) «*They lived in a style that Elliott gladly admitted was eminently suitable; they entertained lavishly and were lavishly entertained; he told me with satisfaction that Isabel and Gray hadn't dined by*» «Списіб життя вони ведуть, на Елліотову думку, саме такий, як слід: гостей приймають по-царському, а друзі так само по-царському приймають їх; він навіть задоволено сказав мені,

themselves once in three months» що за три місяці Ізабелла з
[59, р. 98]. *Греєм жодного разу не
пообідали вдвох»* [36, с. 357].

У наведеному прикладі автор використовує комплексну лексико-граматичну трансформацію і відтворює вихідну англійськомовну пасивну конструкцію активною конструкцією української мови. Автор перекладу вводить у текст-реципієнт іменникову одиницю «друзі» замість відсутнього суб'єкта дії в тексті оригіналу, що відповідає перекладацькому прийому апліфікації. Цей іменник посідає позицію підмету в активній пасивній конструкції в українському перекладі. Перекладацький прийом експресивації реалізується при заміні вихідної одиниці «*lavishly*» на позначення «*дорогий, розкішний*» у тексті оригіналу на прислівникову одиницю «*по-царському*», яка за семантичним значенням є більш емоційно забарвленою.

(2) «*It's not that I'm not delighted to see the **people who are sent to me, but I really don't see why I should inflict them on my friends***» [59, р. 11]. *«Звісно, я завжди радий бачити земляків, але чому я повинен накидати їхнє товариство моїм друзів?»* [36, с. 236].

Перекладач послуговується прийомом номіналізації, коли відтворює пасивну синтаксичну конструкцію «*the people who are sent to me*» відтворюється в українському перекладі іменниковою одиницею «земляки». Варто також звернути увагу на ініціальну частину речення, де при перекладі реалізується антонімічний переклад разом, а саме прийом позитивізації: «*not delighted to see*» - «я завжди радий бачити», який підсилюється прийомом додавання лексичної одиниці «завжди».

(3) «*He was alone **when I was ushered in. Mrs. Bradley and Isabel had gone shopping and he was expecting them at any minute***» [59, повернуться» [36, с. 315].

p. 68].

У прикладі (3) автор українського перекладу вдається до прийому опущення пасивної конструкції вихідного тексту (*when I was ushered in*), при цьому додає обставину місця на початку речення (*в номері*), яка не представлена в англійському реченні. Граматична трансформація інтеграції реалізується через об'єднання двох простих речень в одне безсполучникове складне.

(4) «*Elliott had his usual suite. It was panelled in brown wood like the wood of a cigar box and furnished with quiet sumptuousness*» [59, с. 68].
 «Елліот займав свій постійний номер «люкс». Стіни в ньому були обшиті панелями кольору сигарних ящиків, кімнати обставлені розкішно, але не крикливо» [36, с. 315].

У прикладі (4) зафіксовано перекладацьку трансформацію заміни прийменника «*it*» на позначення іменника «номер», який виводиться зі змісту попереднього речення, іменниковими одиницями «*стіни*» та «*кімнати*». Зазначена заміна має ознаки конкретизації, оскільки лексичні одиниці *стіни* та *кімнати* є гіпонімами до гіпероніма *номер*. При відтворенні пасивної синтаксичної конструкції перекладачі послуговуються українською моделлю пасивного стану, яка складається з допоміжного дієслова *були* в минулому часі та основного дієслова з іменником в орудному відмінку. З семантичної точки зору проаналізована пасивна синтаксична конструкція є двочленною, оскільки має у своїй структурі експліковані об'єкт дії та саму дію. До комплексу перекладацьких трансформацій, застосованих в українському перекладі, долучається прийом негативізації при відтворенні обставини способу дії «*with quiet sumptuousness*», лексична одиниця *quiet* передається українським прислівником із заперечною часткою «*не крикливо*».

Прийомам негативізації також послуговується Олександр Жовнір у своєму перекладі роману С. Моема «Місяць і мідяки» українською мовою. До прикладу, фрагмент мовлення діючого персонажа (5), в якому реалізується пасивна конструкція, починається зі стверджувальної синтаксеми «*I confess that*», що передається українським відповідником із заперечною часткою *не* «*Не буду приховувати*». Власне пасивна синтаксична конструкція в тексті-оригіналу презентовано у майбутньому часі «*few will be found*», проте в українському перекладі зустрічаємо теперішній час «*тепер мало хто сумнівається*», який виражається теперішньою формою дієслова із закінченням на *-ся* і підсилюється обставиною часу, а саме прислівниковою одиницею *тепер*. Автор перекладу замінює не лише часову приналежність синтаксичної конструкції, але й змінює вихідну пасивну конструкцію на активну в українському перекладі. Додатково автор перекладу вдається до контекстуальної заміни присвійного займенника *his greatness* на власне ім'я в українському реченні.

<p>(5) «<i>I confess that when first I made acquaintance with Charles Strickland I never for a moment discerned that there was in him anything out of the ordinary. Yet now few will be found to deny his greatness</i>» [58, p. 7].</p>	<p>«<i>Не буду приховувати: коли ми вперше зустрілися, я не помітив у ньому й на краплину чогось особливого. Це вже тепер мало хто сумнівається у величі Чарльза Стрікленда</i>» [36, с. 20].</p>
--	--

Приклад (6) унаочнює реалізацію граматичної трансформації пасивної синтаксичної конструкції при її відтворенні українською мовою. Під час перекладу автор змінює синтаксичну будову вихідного речення і замінює пасивну конструкцію прислівниковим фразеологічним зворотом *навмисне так*, що виконує функцію обставини мети. Автор перекладу дотримується прагматики висловлювання на семантичному рівні. У вихідному тексті висловлювання *an outline ... which was well calculated*

to дослівно мало бути відтворено як «*нарис життя, який був добре розрахований на те, щоб*», в українському варіанті перекладу набуває форми прислівникової фрази *навмисне так, щоб*. Відповідно перекладач змінює поверхневу синтаксичну структуру речення, зберігаючи внутрішню. Разом із синтаксичною трансформацією заміни перекладач вдається також до прийому граматичної заміни, а саме змінює субстантивованій іменник *the inquiring* на позначення *допитливі (люди)* на *допитливість читачів*. Лексична трансформація експресивації полягає у використанні експресивно забарвлених одиниць зниженого стилю *накидав* та *розворушити* замість нейтрально забарвлених одиниць вихідного тексту *gave an outline* та *to whet*.

- (6) «*Maurice Huret in his famous article gave an outline of Charles Strickland's life which was well calculated to whet the appetites of the inquiring*» [58, p. 9]. «*Моріс Гюре у знаменитій статті про Стрікленда накидав його життєпис навмисне так, щоб розворушити допитливість читачів*» [36, с. 22].

Наступний приклад (7) виступає на підтвердження загальної тенденції відтворення англійських пасивних конструкцій засобами активних українських синтаксичних одиниць. Перша пасивна конструкція *His decent reticence is branded* перекладачем перетворюється на активну через застосування особового займенника *він*. Інші дві пасивні конструкції зазнають граматичної трансформації вилучення, оскільки конструкти *are called* та *is vilified* не представлені у поверхневій структурі тексту перекладу. На глибинному рівні вони теж втрачені, оскільки пунктуаційні знаки в українському реченні дублюють значення *затаврувати*, хоча у вихідному тексті вони означають *називати* та *наплюжити* [53]. Третя вихідна пасивна конструкція зазнає не лише граматичної трансформації при перекладі, а й лексичної. Лексична одиниця *silence* відтворюється в українському перекладі іменником *недомовки*, який має звужену семантику у порівнянні із

silence, і може бути витлумачено як гіпонім до гупероніму *silence* (порів. мовчання – недомовки).

- (7) «*His decent reticence is branded as hypocrisy, his circumlocutions are roundly called lies, and his silence is vilified as treachery*» [58, p. 13] «Його пристойну стриманість він затаврував як лицемірство; велемовні ухильності — як брехні; недомовки — як відступництво» [36, с. 24-25].

Також прикладом поєднання граматичної та лексичної трансформації є наступний фрагмент (8):

- (8) «*Her manner was quite normal again, and no one could have told that so shortly before she had been shaken by such a great emotion*» [58, p.138]. «Вона знову стала собою. Ніхто не сказав би, що хвилину тому ця жінка пережила велике потрясіння» [36, с. 108].

Перекладач трансформує вихідну англійську пасивну конструкцію з прийменником *by* в її активну форму в українському перекладі з агентом дії, що об'єктивується в поверхневій структурі українського речення іменником *жінка*. У такий спосіб фокус уваги зміщується з емоції, яка здійснила вплив на жінку, власне, на жінку, яка змогла пережити сильні емоції. Разом із граматичною трансформацією переходу із пасивного в активний стан, О. Жовнір послуговується прийомом членування вихідного речення на дві синтаксичні одиниці у мові перекладу, на просте та складнопідрядне речення. В ініціальной позиції стоїть просте речення, яке інформує читача про відновлення психологічного стану героїні. Друге речення розповідає про причину, яка її вивела з рівноваги. В комплексі з граматичними трансформаціями реалізується лексична трансформація конкретизації, оскільки замість вихідного іменника *emotion* використовується уточнений варіант емоції — *потрясіння*.

Таким чином, проведений аналіз ілюстративного матеріалу дослідження підтверджує загальномовну українську тенденцію до відтворення пасивних синтаксичних одиниць англійської мови активними формами в українській. За структурою найбільш вживаними є комплексні перекладацькі трансформації.

ВИСНОВКИ

За результатами кваліфікаційного дослідження отримано такі висновки:

1. Категорія стану є складною дієслівною категорією, яка має різні потрактування у різних наукових школах, проте загальноприйнятим є визнання того, що категорія стану виражає відношення між суб'єктом та об'єктом дії. Останнім часом пріоритетною є бінарна концепція, відповідно до якої виокремлюють активний та пасивний стани в англійській та українській мовах. В англійській мові категорія пасивного стану сягає давньоанглійського періоду, де була представлена синтаксичною конструкцією, що складалася з допоміжних дієслів *bēon/weorðan* та дієприкметника минулого часу перехідного дієслова і використовувалася на позначення інактивного суб'єкта дії. З розвитком мовної системи еволюціонувала форма допоміжного дієслова при сталій структурі пасивної синтаксичної конструкції.

Для української мови пасивні синтаксичні конструкції є менш властивими, оскільки мовна система є антропоцентрично спрямованою. Категорія пасивного стану має аналітичні та синтетичні форми вираження. Аломорфні форми виражаються в синтетичних формах пасивного стану української мови. Аналітичні форми пасивного стану української мови є ізоморфними до аналітичних форм англійської, а саме форми минулого та майбутнього неозначеного часу, що уможлиблює дослівний переклад.

2. Приналежність української та англійської мов до різних морфологічних типів зумовлює виникнення труднощів при перекладі. Подолати перекладацькі труднощі видається можливим за допомогою перекладацьких трансформацій, які є семантико-синтаксичними перетвореннями при перекладі з мови оригіналу на мову перекладу з метою дотримання еквівалентності відтворення змісту.

3. На сучасному етапі існує низка типологій перекладацьких трансформацій, які засновані на різних критеріях. Для нашого дослідження релевантним є виокремлення лексичних та граматичних трансформацій. До класу лексичних трансформацій слід відносити прийоми генералізації, конкретизації, додавання, вилучення, заміни, перестановки. Антонімічний переклад за визначенням є лексичною трансформацією, яка по суті є субститутивною заміною семантики лексичної одиниці вихідної мови на протилежну за значенням у мові перекладу. Прийоми генералізації та конкретизації стосуються звуження чи розширення семантичного значення, що ґрунтується на гіперо-гіпонімічних відношеннях. Трансформації додавання, вилучення заміни та перестановки видозмінюють поверхневу структуру речення і у такому випадку мають точку перетину з граматичними трансформаціями.

Членування речення, об'єднання двох або більше синтаксичних одиниць, перестановка та заміна однієї частини мови іншою належать до граматичних трансформацій.

За структурою слід виокремлювати прості та комплексні перекладацькі трансформації.

4. Проведений зіставний аналіз засвідчив загальну тенденцію на заміну англійськомовних пасивних синтаксичних конструкцій на активні структури в українському перекладі. Комплексні перекладацькі трансформації, що передбачають застосування автором перекладу двох або більше перекладацьких трансформацій, переважають над простими. Найбільш частотними перекладацькими трансформаціями, що були зафіксовані в українських перекладах є заміни та перестановки, що реалізуються разом з прийомами генералізації, конкретизації, додавання та експресивації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова Л.Є., П'яст Н.Й., Радомська Л.А. Українська мова. Складні вживання (найновіші рекомендації) : навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2010. 90 с. URL: <https://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/2308/000728.pdf?sequence=4&isAllowed=y> (дата звернення: 05.09.2024).
2. Антонімічний переклад як спосіб досягнення адекватності при перекладі роману О. Генрі «Королі і Капуста» на українську мову». URL: <https://lingua.lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/04/Konkursna-robota-Antonimichnyy-pereklad.pdf> (дата звернення: 08.08.2024).
3. Бегма Ю.О. Комплексні перекладацькі трансформації в англо-українському художньому перекладі. *Science and Education a New Dimension. Philology*. 2016. Т. IV (18), № 80. С. 7–10. URL: <https://seanewdim.com/wp-content/uploads/2021/03/Complex-translation-transformations-in-the-English-Ukrainian-literary-translation.-Y.O.-Behma.pdf> (дата звернення: 08.05.2024).
4. Бондаренко С.О. Перекладацькі трансформації у перекладі з англійської мови (на основі творів Едгара По). *Young Scientist*. № 4.1 (31.1). April, 2016. С. 27-29. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2016/4/171.pdf> (дата звернення: 10.06.2024).
5. Василюк І.М., Рудик І.М. Основи теорії і практики перекладу. Навчальний посібник. Житомир: ПП Перегуда, 2006. 120 с.
6. Верба Л.Г. Граматика сучасної англійської мови. Довідник. К. : ТОВ «ВП Логом-М», 2006. 341 с. URL: <https://ifccyc1.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/106/2019/12/%D0%93%D1%80%D0%B0%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B8%D0%BA%D0%B0->

- [%D0%B0%D0%BD%D0%B3%D0%BB.pdf](#) (дата звернення: 10.09.2024).
7. Верба Л. Г. Історія англійської мови. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2004. 304 с.
 8. Вихованець І.Р, Граматика української мови. Синтаксис. К. : Либідь, 1993. 368 с.
 9. Войтович О., Білоус Н., Глушаниця Н. Використання лексико-граматичних та лексико-семантичних трансформацій при перекладі текстів мілітаристичного спрямування (на прикладі роману Гаролда Г. Мура та Джозефа Л. Гелловея «Ми були солдатами... і молодими»). *Актуальні питання гуманітарних наук*. Вип. 62, том 1, 2023. С. 172-178. URL: http://www.aphn-journal.in.ua/archive/62_2023/part_1/24.pdf (дата звернення: 22.09.2024).
 10. Гарбовский Н.К. Теория перевода. М. : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544с.
 11. Гінзбург М. Про активні та пасивні конструкції в українських фахових текстах. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології»*. 2014. № 791. С. 3–14. URL: http://tc.terminology.lp.edu.ua/TK_Wisnyk791/TK_wisnyk791_1_hinzburh.htm#_ftn1 (дата звернення: 05.10.2024).
 12. Гухман М.М., Макаев Э.А., Ярцева В.Н. Историко-типологическая морфология германских языков. Категория глагола. М.: Наука, 1977. 295 с.
 13. Дячук, Н., Хорошун, О. Семантика пасивних конструкцій в англомовному просторі. *Проблеми гуманітарних наук: збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного*

університету імені Івана Франка. Серія «Філологія». Випуск 50. С. 43–47.

- 14.Євченко В.В. Готська мова. Тексти, коментар, словник: Навч. посібник. Житомир: ЖДПУ, 2002. 408 с. URL: <https://studfile.net/preview/5116072/page:18/> (дата звернення: 20.07.2024).
- 15.Жук В. Англійські категоріальні пасивні конструкції в синхронії та діяхронії. Сучасні дослідження з іноземної мови. №18. 2020. С. 34-46. URL: <http://respacoll.uzhnu.edu.ua/article/view/213934> (дата звернення: 10.09.2024).
- 16.Жлуктенко Ю.О., Яворська Т.А. Вступ до германського мовознавства. Київ. Вища школа, 1978. 170 с.
- 17.Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. 426 с.
- 18.Загнітко А.П. Сучасні лінгвістичні теорії: монографія. Вид. 2-ге, випр. і доп. Донецьк: ДонНУ, 2007. 219 с.
- 19.Захарова Л.М. Теорія перекладу: Курс лекцій з теорії перекладу англійської мови для студентів всіх форм навчання напрямів підготовки 7.030507, 8.030507 “Переклад”. К. : НТУУ «КПІ». 2011. 60 с .
- 20.Кияк Т.Р., Науменко А.М., Огуй О.Д. Перекладознавство (німецько-український напрям) : підручник. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 543 с.
- 21.Клименко І.М., Зоренко І.С. Лексичні трансформації при передачі англійської політичної термінології українською мовою. *Філологічні студії*. Вип.8. 2012. С. 84-90. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/268531385.pdf> (дата звернення: 14.07.2024).
- 22.Козачук А.М. Перекладацькі трансформації та прийоми: термінологічні виклики у перекладознавстві. Збірник наукових

- праць “Нова філологія”. № 89 (2023). С.129-136. URL:
https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/45328/1/A_Kozachuk_NF_89_FR_GF.pdf (дата звернення: 20.07.2024).
23. Комиссаров В.Г, Теория перевода (лингвистические аспекты): учебник. М.: Высш. шк, 1990. 253 с.
24. Костюченко Ю.П. Історія англійської мови. Елементарний курс. К.: Державне учбово-педагогічне видавництво «Радянська школа», 1963. 427 с.
25. Короткий словник перекладацьких термінів. URL:-
http://ni.biz.ua/5/5_13/5_13974_kratkiy-slovar-perevodcheskih-terminov.html. (дата звернення: 20.08.2024).
26. Корунець І.Р. Порівняльна типологія англійської та української мов. Навчальний посібник. Вінниця. 2003. 464 с.
27. Ктитарова Н.К., Воронова З.Ю. Теорія перекладу: навчальний посібник для спеціальності «Переклад». Дніпродзержинськ, 2013. 323 с.
28. Курило О. Уваги до сучасної української літературної мови. Торонто : Видавництво «Нові дні», 1960. 197 с. URL:
https://shron1.chtyvo.org.ua/Kurylo_Olena/Uvahy_do_suchasnoi_ukrainskoi_literaturnoi_movy_5-e_vyd_1960.pdf (дата звернення: 20.10.2024).
29. Кузьменко А.В., Романишин Н.І. Лексико-граматичні трансформації у перекладі художнього дискурсу (на матеріалі роману поулі гоукінз «дівчина у потягу»). «*Young Scientist*». No 10 (110). October, 2022. С. 121-125. URL:
<https://molodyivchenyi.ua/index.php/journal/article/view/5621/5499> (дата звернення: 20.08.2024).
30. Лобода В.А. Перекладацькі трансформації: дефінітивний характер та проблема класифікації. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Філологія*. 2019. № 43. Т.4. С.

- 72-74. URL: http://www.vestnik-philology.mgu.od.ua/archive/v43/part_4/19.pdf (дата звернення: 12.08.2024).
- 31.Максімов С.Є. Практичний курс перекладу (англійська та українські мови). Теорія та практика перекладацького аналізу тексту. навч. посіб. 2-ге вид., 2012. 206 с.
- 32.Матвєєва К.В., Мікрюков О.О. Типи лексичних трансформацій при перекладі художніх творів (на матеріалі творів Ф.С. Фіцджеральда «Tender is the night» та «The Great Getsby»). URL: https://www.rusnauka.com/3_ANR_2014/Philologia/7_156404.doc.htm (дата звернення: 12.07.2024).
- 33.Мацегора І.Л. Вступ до перекладознавства: конспект лекцій для здобувачів ступеня вищої освіти бакалавра спеціальності «Філологія» освітньо-професійної програми «Слов'янський переклад та міжкультурні комунікації». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2023. 97с.
- 34.Мельничук А. Способи відтворення пасивного стану англійського дієслова в українському перекладі: теоретичний аспект». Іноземні мови у сучасному комунікативному просторі: збірник наукових праць за матеріалами XV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції, Херсон, 4-5 квітня 2024р. Херсон, Хмельницький: Херсонський національний технічний університет, 2024. С. 182-185.
- 35.Основи перекладу: курс лекцій; навчальний посібник / Г.Е. Мірам та ін. К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. 240 с
- 36.Моем С. Місяць і мідяки. На жалі бритви. Київ: Видавництво художньої літератури «Дніпро». 1989. 574 с.
- 37.Назарук В.М. Лігвокультурні аспекти перекладів віро-повчальних текстів українською мовою. *Актуальні проблеми міжкультурної комунікації, перекладу та порівняльних студій*: Збірник матеріалів

- засідання круглого столу / За заг. ред. М.С. Смирнової. Маріуполь, 2019. С. 126-132.
38. Науменко Л. П., Гордєєва А. Й. Практичний курс перекладу з англійської мови на українську = Practical Course of Translation from English into Ukrainian: навчальний посібник. Вінниця : Нова Книга, 2011. 138 с. URL: https://books.google.com.ua/books?id=6lfTCQAAQBAJ&pg=PA3&hl=uk&source=gbs_toc_r&cad=2#v=onepage&q&f=false (дата звернення: 06.05.2024).
39. Ніколаєва Т.М. Основні методи перекладу текстспік (мови соціальних мереж) українською мовою. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Т.30 (69). № 1. Ч. 1. 2019. С. 156-161.
URL: https://www.philol.vernadskyjournals.in.ua/journals/2019/1_2019/part_1/30.pdf (дата звернення: 12.07.2024).
40. Основи теорії редагування перекладів : конспект лекцій / Укладач: Ребрій О. В. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2010. 88 с.
41. Поліщук Л., Пушкар Т. Перекладацькі трансформації та їх різноманіття у перекладних виданнях художньої літератури. *International multidisciplinary scientific and practical Internet conference «Innovative projects and paradigms of international education»* (Georgia, Tbilisi, Ukraine, Kyiv, February 28 - March 1, 2023). С. 146-150.
42. Порівняльна граматики англійської та української мов : конспект лекцій / Укладач : Лещенко О. Кам'янське : ДДТУ, 2023. 70с.
43. Пріщенко К.В. Роль перекладацьких трансформацій у процесі перекладу художнього тексту. *Журнал науковий огляд*. № 8(71), 2020. URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/2157> (дата звернення: 06.07.2024).

44. Ребрій О.В. Сучасні концепції творчості у перекладі : [монографія]. Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2012. 376 с.
45. Сдобников В.В., Петрова О.В. Теория перевода : [учебник для студентов лингвистических вузов и факультетов иностранных языков]. М.: АСТ: Восток-Запад, 2007. 448 с.
46. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми: Підручник. Полтава: Довкілля-К, 2008. 712 с.
47. Сидорук Г.І. Вступ до перекладознавства: навчальний посібник (англійською мовою). К.: НУБіП України, 2016. – 320 с.
48. Сіняговська І.Ю. Визначення та класифікація перекладацьких трансформацій у процесі художнього перекладу. *Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Філологія. Мовознавство.* 2014. Т. 221, Вип. 209. С. 89-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdufm_2014_221_209_20. дата звернення: 06.09.2024).
49. Фурт Д.В., Дмитрук Л.А. Термінологія: навчальний посібник. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2020. 172 с. URL: http://elibrary.donnuet.edu.ua/1984/1/2020_NP_Furt_Terminolohiia.pdf (дата звернення: 14.05.2024).
50. Яцків Н.Я., Цюпа Л.В. Перекладацькі трансформації авторських афоризмів Давіда Фонкіноса в романі “Наші розставання”. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Том 29 (68). № 4. 2018. С. 126-131. URL: http://lib.pnu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/3258/1/UZTNU_filol_2018_29%2868%29_4_25.pdf (дата звернення: 06.10.2024).
51. Algeo J. The origins and development of the English language. Sixth edition. Wadsworth, Cengage Learning. 2010. 348 p.
52. Baratta M. Revealing stance through passive voice. *Journal of Pragmatics*. Volume 41, Issue 7. July 2009. P. 1406-1421.

53. Cambridge Dictionary Online. URL: <https://dictionary.cambridge.org/uk/dictionary/english-ukrainian/> (дата звернення: 06.10.2024).
54. Collins Dictionary Online. Режим доступу: URL: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/> (дата звернення: 06.09.2024).
55. Dooley J., Evans V. Grammarway 4. Express Publishing. 1999. 276 p.
56. Febryanto M., Sulyaningsih I., zhafirah a.a. Analysis of translation techniques and quality of translated terms of mechanical engineering in accredited national journals. *Project*. (Professional Journal of English Education). Volume 4, No. 1, January 2021. P. 116-125. URL: <https://journal.ikipsiliwangi.ac.id/index.php/project/article/view/6429> (дата звернення: 06.08.2024).
57. Kaufman L., Straus J. The Blue Book of grammar and punctuation. Jossey-Bass. 2021. 272 p.
58. Maugham W.S. The Moon and Six Pence. New York. Cornell University Library. 1959. 328 p.
59. Maugham W.S. The Razor's Edge. Philadelphia. The Blakiston Company. 1944. 254 p.
60. Molina, L., Albir, A. H. Translation technique Revisited: A Dynamic and Functionalist Approach. *Meta*. XLVII. 4, 2002. Barcelona, Spain: Universitat Autònoma de Barcelona. P. 498-512. URL: <https://www.erudit.org/fr/revues/meta/2002-v47-n4-meta688/008033ar/> (дата звернення: 16.09.2024).
61. Newmark P. A textbook of translation. Longman. Prentice-Hall International, 1988. 292 p.
62. Potapenko S.I. History of English in Contemporary Perspective: Textbook for students of faculties of foreign languages. Nizhyn: University Publishing House, 2010. 85 p.

63. Radden G., Dirven R. Cognitive English Grammar. John Benjamins Publishing Company. V.2, Amsterdam / Philadelphia. 2007. 390 p.